

Fjørðurin og sildin

Jørgen og tær báðar elstu systurnar royndu at hjálpa til við húsarhaldinum hesa truplu tíð. Tá fekst eingin sosialhjálp av nøkrum slag.

Jørgen var tí mangan í fjørðinum eftir sild. Tann stórliga og forvitnisliga náttúran við øllum sínum livandi skapningum vakti kenslurnar í Jørgeni, longu tá hann var smádrongur. Nú hann slapp út á fjørðin og sá tað liv, sum har var, var tað sum okkurt fangaði.

Tað var serstakliga fjørðasildin, 6–8 pr. kg., teir fiskaðu á fjørðingum, men einstakar stórrí sildir vóru av og á i gornunum.

— Eg havi altíð verið so forvitin og havt eyguni við mær, hvar eg havi verið, tí eg havi hildið tað verið so áhugavert, sigur Jørgen og smilist. — Heili 30 ár av lívi mínum við hjálp frá fleiri áhugaðum fólki halgaði eg til at savna sildapúsluspælið — frá 1929–1959.

Tað byrjaði í 1929, tá Jørgen var 17 ára gamal. Teir høvdu onkuntíð verið úti við báti um náttina, tá Jørgen varnaðist hesa stóru sildina, sum hann seinri upplagaði var ein sjálvstøðugur síðastovnur, ið hevði sín uppruna úti í Suðuroyarbankan. Hetta var stór havsild miðalstødd 5 til kilo.

Hvi, hvi...

Jørgen undraðist á, at eingin hevði givið hesi sild gætur, tí hon var munandi stórri og gav tí munandi meira prís enn tann vanligu fjørðasildin.

— Eftir at eg havi fingið hesa vitan um hesa stóru havsild, vóru tað fleiri spurningar, ið stungu seg upp. Hvi hetta og hvi hatta. Hvi hevði eingin tosað um hesa stóru sildina, hvi hevði eingin roynt miðvíst eftir henni...og hvi høvdu teir ikki fingið hana í gornini???

Óg nú fór granskarin og náttúrufrøðingurin Jørgen Olsen til verka — einans 17 ára gamal!

Skjott var honum greitt, at henda stóra sildin bert kom inn á fjørðin um náttina. Munurin á henni og vanligu fjørðasildini var tann, at havsildin gjørdi nógv meira um seg, tá hon kastaði seg, tí hon var nógv størri. Sildin kom inn at landi at fáa sær føði — fyrri tað mesta reyðu, sildamurt, ormar og ymiska aðra átu, sum helt til inni á firðinum.

So við og við eydnaðist tað honum at fáa fleiri og fleiri upplýsingar um hesa sildina. Jørgen hevði ikki nógv skúlagongd, so hann mátti sjálvur kanna seg fram til síni úrslit.

Jú, nógv sild vaks upp inni á firðinum, til hon var so stór, at hon stóð í tummagornum. Tá byrjar hon at leita sær út á Suðuroyarbanka, eins og seiðurin ger, tá hann gerst stórseiður. Tá sildin búnaðist, kom ein partur av henni inn aftur á fjørðin. Vársildin kom vanliga inn á fjørðin at rygna 12–14. april, og var henda sild sera stór 3–4 pr. kg.

Vársildin, sum kom inn at rygna, sást einki til, fyrr enn hon kom inn á fjørðin. Hon kom eftir botninum, men tann stóra og feita havsildin, sum kom inn á fjørðin um summarið, kundi altíð siggjast, tí hon svam í einari bylgjulongd heilt upp undir vatnsskorpuni og kundi tí siggjast á fuglinum, hvar torvurnar voru. Hann kom altíð inn sunnan fyrri Litlu Dimun og helt leiðina vestur móti Vágssfjørði.

Tað vanliga var, at hon skilur seg sundur, tá hon kom inn á raka Tangoddarnar. Nakað fór inn á Hov, nakað inn í Víkabyrgi, men meginparturin fór inn á Vág.

Kannaði og kannaði

Jørgen hevði sett sær fyrri at kanna tað ókendu havsildina til fulnar. Hann hevði ongan lærdom innan hetta okið, men so stórvur hugurin og so gott var tolið, at hann læt onga summarnatt, tá veðrið var til vildar, fara aftur um bak, uttan hann lá á fjørðinum í opnum báti og kannaði...hugdi og lurtaði — og heimafturkomin út móti morgni skrivaði hann alt upp, sum hann hevði sæð og hoyrt.

Hetta gjørdi hann av sínum eitingum, tí neyván lá tað í hansara hugaheimi, at Jørgen M. Olsen einaferð í 1980-árunum skuldi geva út eina ella fleiri bókur um júst hesa tíðina.

Vit lata Jørgen sjálvan greiða frá:

— Tíðin gekk. Eg kannaði og kannaði. Serstakliga summarnæturnar, tí tað visti seg, at tá tað hevði verið gott sólskin um dagin, kom havsildin heilt inn á fjørðin. Men hvi kom hon júst inn eftir heitan solarríkan summardag, spurdi eg meg sjálv. Har lá eg so í báti, pinnastillur, nátt eftir nátt og fylgdi við livinum

Jørgen Olsen í ferð við at signera fyrstu bók sína, ið roðini »Náttúrunnar børn«

í sjónum. Ikki var tað lógið, at sildin kom inn aftan á heitan dag, tí tað var eitt ógilt liv í fjørðinum.

Sildin fylgdi átuni. Óg atan leitaði, hagar skuggi var at finna. Eitt nú at bátinum. Men skuldi tú fáa átuna nærhendis bátinum, so var neyðugt ikki at flyta nakran lim. Bert eitt litið ljóð, óg atan fór annan veg og sildin aftaná.

Jørgen sigur víðari frá, at hann til tíðir fekk góðan stuðul frá vinum og kenningum. Pápin var mangan við honum, til heilsan fór at bila. Síðan var tað ein vinmaður, best kendur sum Jóhannus á Brekkuni, sum hjálpti Jørgeni manga einsamalla náttina á Vágssfjørði. Øll tey seinastu árin var tað bróðurin, Sam, sum var við Jørgeni.

Men helst mundi tað vera konan Margretha sála, ið var størsti stuðulin hjá Jørgeni øll hesi ár.

Havsild alla staðni

— Jørgen, var tað einans í Vági, at menn vóru varugir við hesa stóru sildina?

— Gott tú spurdi um hetta. Tí henda spurning setti eg eisini mær sjálvum. Eg spurdi tá norðingar, um teir ikki av og á fingi stóra sild í gornunum. Fleiri søgdu, at tað høvdu teir. Tó bert nakrar einstakar. Ná, hugsaði eg. So var tað ikki bert á Vágssfjørði, at havsildin leitaði inn.

Aðrastaðni hava menn helst ikki gjørt nattarkanningar og hava tí mest brukt tummagørn til summarsildina.

Eg fór so at brúka víðari gørn. Hugsaði, at tað mátti vera loysnin. Eg sá hesa stóru sildina, eg hoyrði hana. Í toku serliga kundi ein rógva langa leið eftir ljóðinum av sildini. Sildin dæmdi best hesi tokukvöldini, tí hon var bangin fyrri fuglinum.

Gørnini

— Men hvussu bar so til við víðari gornum?

— Biða nú, ikki so bráður. Eg fekk fatur í tveimum víðari gornum og setti tey, men ikki bar til kortini. Eg helt tað vera lógið, tí eg sá torvurnar koma oysandi. Atan leyp upp úr sjónum við sildini eltandi aftaná. Skjott kom eg eftir tí, at her var okkurt, sum ikki var rætt, tí hvørja ferð átan og sildin nærkaðust gornunum, vendu tey og fóru framvið — sum tey høvdu sæð gornini. Hetta var ikki lætt at finna út

av. Óg tað gingi eisini fleiri ár, aðrenn eg fann svarið.

— So tú gavst ikki so?

— Nei, eg vildi hava hetta at vita, eg vildi ikki geva uppat. Nú setti eg so tvey gørn seinpartin á degi og tvey líka í skýmingini. Sum tíðin leið, uppdagaði eg, at tað altíð var meira í teimum gornunum, sum vóru sett út í skýmingini enn í teimum, sum vóru sett tíðliga á kvøldi.

Óg hetta hendi hvørja ferð. Hvussu kundi so hetta bera til?

Henda stóra havsildin, sum ikki vra inni á fjørðinum um dagin, hvussu kundi hon vita, hvørji gørn høvdu staðið longri í sjónum?

Eg fór so at vaska gornini fyrri at vita, um hetta hevði nakra avirkan. Tá visti tað seg at ganga betri. Mundi svarið liggja á varrunum, hugsaði eg! Tað mátti vera okkurt, sum átan og sildin sóu á gornunum sjálvum:

So vaskaði eg øll fyra gornini. Setti tvey út kl. fyra—fimm seinnapartin

og hini tvey líka í skýmingini. Tað visti seg nú, at gornini, sum eg setti út um kvøldið, fangaðu nogv meira enn tey, eg setti út seinnapartin.

Eg eygleiddi nú gørn og sild og sá, at á gornum, sum tá í tíðini voru úr bumull, høvdu plankton og hvalspýggjatægrir fest seg. Hesi virka tí sjálvlyandi. Svarið var funnið. Sjálvt á tey snøggligu nylonggørnini eru hesi smákykni og hvalspýggjutægrir før fyri at festa seg, tí tey eru klitrut sum lokkanet.

Bæði áta og sild siggja tey sjálvlyandi gornini og fara tí ikki gjøgnum tey, men vendu frá og fara framvið teimum. Hetta samsvaraði eisini við, hvussu leingi gornini høvdu staðið í sjónum.

Høvdu tey staðið styrti, høvdu ikki so nógv av smákyknum fingið sett seg á tey, og tí soust tey ikki.

Hóast tað voru gingin fleiri ár, so var tað enn einaferð eydnast at svara einum HVI.

Til Grønlands at fiska tosk meðan silvurið svam millum brúgvarnar

Næsta leygardag kemur 2. partur av samrøðuni við Jørgen Olsen. Hann snýr seg um tað ómetaliga stóra ríkidømi, sum svam inni á føroysku firðunum men sum ikki var fiskað, av ymsum orsøkum